

Dranovska E. Using modern methods and techniques while studying folklore in institutions of general secondary.

The article considers modern methods and techniques for conducting folklore lessons in general secondary education. We pay special attention to the following: insert, word cloud, storytelling, kahoot. The study examines the role of folklore in the lives of pupils.

Key words: reception, method, pupils, schoolchildren, folklore, creativity, methods.

Т. В. Ковтун

Науковий керівник – доц. С. Ф. Алексенко

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ РОМАНУ ДЖ. К. РОУЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І В'ЯЗЕНЬ АЗКАБАНУ»

Стаття присвячена аналізу особливостей вербалізації категорії експресивності у персонажному мовленні роману «Гаррі Поттер і В'язень Азкабану». Розкрито поняття та особливості персонажного мовлення, надано характеристику категорії експресивності, проаналізовано специфіку її реалізації на різних мовних рівнях у поєднанні з іншими лінгвістичними категоріями на прикладі мовлення персонажів аналізованого роману Рона Візлі та Драко Мелфоя.

Ключові слова: категорія експресивності, лінгвістична категорія, система персонажів, персонажне мовлення, інтенсивність, емотивність, модальність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавства в рамках антропоцентричної парадигми все частіше увага лінгвістів переходить на суб'єкт пізнання, аналіз мови в людині і людини в мові. Персонажне мовлення – це один, якщо не найважливіший, з аспектів аналізу особистості персонажів. На сьогодні, підвищений інтерес науковців до експресивності персонажного мовлення зокрема можна пояснити прагненням вивчення закономірностей та механізмів реалізації експресивності мовлення взагалі. Проте, незважаючи на значне зацікавлення дослідників окресленою проблематикою, вона й досі залишається недостатньо дослідженою.

Метою статті є з'ясувати особливості вербалізації категорії експресивності у персонажному мовленні роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і В'язень Азкабану».

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти експресивності досліджувались у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних мовознавців. І. В. Арнольд, Ш. Баллі, Є. М. Галкіна-Федорук, В. А. Маслова, Й. А. Стернін, В. Н. Телія приділяли увагу проблемі об'єму та змісту поняття експресивності, Ш. Баллі, Є. М. Галкіна-Федорук, В. М. Грідін, Р. О. Якобсон досліджували

зв'язок експресивності з іншими категоріями, способи вираження експресивності вивчалися такими лінгвістами, як Е. С. Азнаурова, І. В. Арнольд, В. А. Маслова, Б. Тошович та інші. Питанню дослідження особливостей персонажного дискурсу (персонажного мовлення) присвячено багато робіт, а саме з: проблем змісту персонажного мовлення (Н. Д. Борисенко, В. І. Карасик), типології персонажного мовлення (І. А. Бехта, І. Б. Кауза, В. А. Кухаренко), взаємозв'язку авторського та персонажного мовлення (Є. А. Гончарова, В. А. Кухаренко, В. І. Лагутін, О. Б. Складенко та ін.).

Виклад основного матеріалу. Персональне мовлення є особливим типом викладу, що прямо відтворює повідомлення героя з перспективи останнього [3, с. 73]. Воно максимально точно передає реальне живе спілкування, однак характеризується певними особливостями. Оскільки персонажі є носіями або противниками авторських ідей, їхнє мовлення не зовсім можна назвати висловлюваннями персонажів у ситуації спілкування. Тут автором висловлювань є сам автор, саме він продумує взаємодію та створює діалоги між персонажами на основі свого власного досвіду спілкування для досягнення певних цілей [5, с. 35].

У персональному мовленні традиційно реалізуються такі категорії, як експресивність, емотивність, інтенсивність, модальність та антропоцентричність, які активно взаємодіють та часто невід'ємні одна від одної. Під поняттям *експресивності* розуміють «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, що забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту або адресата мовлення» [11, с. 591]. Серед лінгвістів немає однозначної думки щодо природи експресивності. Е. С. Азнаурова, І. В. Арнольд, Ю. М. Скребнев та ін. розглядають експресивність як *стилістичний феномен*. Ці вчені досліджують систему експресивних засобів мови як явище, самодостатнє для виникнення експресивності. Вони стверджують, що при поєднанні різностильових елементів можна надавати різноманітне стилістичне забарвлення як окремим мовним засобам, так і цілому тексту. В. Г. Гак, Н. А. Лук'янова, Й. А. Стернін,

А. Вежбицька та ін. розуміють експресивність як *семантичний феномен*. Вони вважають, що експресивність – це певна семантична сутність, а точніше, синтез семантичних сутностей, які створюють експресивний ефект. У зв'язку з цим вивчаються способи створення та види експресивності слів, стійких виразів, висловів. О. О. Реформатський, Р. О. Якобсон, В. Н. Телія, В. О. Аврорін та інші трактують експресивність як *функціональний феномен*, вважаючи її функцією, що встановлює зв'язки між намірами мовця (автора) і тими засобами мови, які матеріалізують ці наміри [6, с. 13-14].

Експресивність є складною лінгвістичною категорією і знаходить своє втілення у засобах різних мовних рівнів, а саме:

1) *графічного* (така експресивність виникає при застосуванні графем та їхніх особливих комбінацій або ж їхня відсутність). Самі букви можуть своєю формою, розміром, кольором, типом створювати експресивний ефект, як і поділ висловлювання на абзаци та строфи [2, с. 155];

2) *фонетико-фонологічного* (експресивність досягається змінами звуків, наприклад, аспірація, зміна тривалості звучання тощо, акцентними та інтонаційними засобами [11, с. 591], а також фонетичними фігурами, наприклад *алітерація*, *асонанс* тощо) [2, с. 155];

3) *лексичного* (лексична експресивність є суб'єктивно-емоційним ставленням мовця до висловлювання, яке виражається лексичними засобами). Експресивність на цьому рівні має три види: 1) *лексико-категоріальна* (створюється окремими лексичними явищами (категоріями)); 2) *лексико-семантична* (виникає в лексико-семантичних групах); 3) *лексико-лектальна* (породжується лексичними пластами певних видів інтровертної диференціації мови);

4) *фразеологічного* (використання особливих фразеологічних одиниць або фразеологічних одиниць з особливим вживанням). Високу експресивність створюють індивідуальні трансформації фразеологізмів [9, с. 44]);

5) *словотвірного* (експресивність досягається через використання словотворчих засобів, тобто афіксів та моделей та типів словотворення);

б) *синтаксичного* (синтаксичну експресивність утворюють синтаксичні форми, синтаксичні одиниці, особливо стилістичні фігури (наприклад, *епіфора*, *паралелізм тощо*), емфатичні конструкції, еліптичні речення, довжина синтаксем, рематична організація речення (*порядок слів, інверсія*) і т. п.);

7) *текстуального* (текстуальна експресивність виникає у рамках тексту). Один з її видів проявляється у схрещенні авторського мовлення та мовлення персонажів [9, с. 46].

Експресивність часто ототожнюють з *емотивністю*, проте, ці поняття не є ідентичними. Емоційне в мові служить для вираження почуттів, а експресивне – для посилення виразності та образотворчості; емоційне протиставляється раціональному, а експресивне охоплює як інтелектуальне, так і емоційно-вольове [1, с. 107]. Тобто, емотивність і експресивність співвідносяться між собою як частина і ціле, відповідно.

Категорія *інтенсивності* розглядається у межах категорії експресивності і трактується як «властивість мовної одиниці, яка сприяє посиленню її характерних ознак. Сутність категорії інтенсивності полягає у вираженні додаткових кількісних та якісних характеристик об'єктів, їхніх властивостей» [7, с. 63]. Чимало лінгвістів співвідносять це поняття з поняттями кількості та якості. На думку дослідника І. І. Туранського, інтенсивність – це «кількісна характеристика якісного (експресивного) аспекту мовлення, це кількісне відображення того, наскільки експресивне піднімається над предметно-логічним змістом висловлювання» [10, с. 15]. Він робить висновок, що інтенсивність можна вважати ознакою ознаки, як кількісну характеристику експресивності.

Співвідношення категорії експресивності з категорією *модальності* полягає в тому, що остання є «функціонально-семантичною категорією, яка виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного» [11, с. 303], а експресивність можна розуміти як ставлення суб'єкта до висловлюваного з можливою наявністю ще й емоційності та оцінності, адже саме «спроможність мовного знака виражати емоційний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності

формують експресивну функцію як одну з його основних функцій» [4, с. 13]. Тобто категорію експресивності можна вважати одним із різновидів модальності.

Термін *антропоцентричність* у лінгвістиці насамперед пов'язується з антропоцентричною парадигмою, за якою увага зосереджується більше на суб'єкті пізнання, ніж об'єкті, людина аналізується в мові, а мова в людині. Таким чином, якщо експресивність – це категорія, яка виражає людську емоційну та розумову діяльність, антропоцентричність тісно пов'язана з нею.

Персонажне мовлення як втілення описаних вище категорій характеризує персонажів художнього твору за багатьма соціально-психологічними критеріями, допомагаючи читачеві зрозуміти місце кожного з них в системі персонажів твору. Система персонажів – це «художня цілеспрямована співвіднесеність усіх «головних» героїв і усіх так званих «другорядних» дійових осіб у літературному творі» [8, с. 260]. У романі «Гаррі Поттер та В'язень Азкабану», як і у всіх книгах циклу про Гаррі Поттера, усіх персонажів можна поділити на дві великі групи: чарівники та магли (звичайні люди, які не володіють магією). Чарівників, у свою чергу можна розділити на учнів школи чарів Гогвортсу (напр. Гаррі Поттер), їхніх викладачів (напр. Ремус Люпин) та представників Міністерства Магії (напр. Корнеліус Фадж). Велику роль у сюжетному розгортанні подій роману відіграють також чарівні, міфічні істоти (напр. гіпогрифи, дементори, привиди).

Проаналізуємо засоби вербалізації категорії експресивності мовлення одного з головних персонажів Рона Візлі та другорядного героя Драко Мелфоя.

Рон Візлі, друг Гаррі Поттера, відомий своїм хорошим почуттям гумору, любов'ю до їжі та прагненням до справедливості, хоча іноді буває занадто емоційним та невпевненим у собі. Експресивність мовлення Рона досягається здебільшого шляхом вираження ставлення героя до інших персонажів (модальність) та прояву його емоцій (емотивність мовлення). Хоча у нього немає слави чи великих статків, Рон має те, чого не купиш за ніякі гроші – любляча сім'я та справжні друзі, за яких він завжди готовий постояти. Так, у наступному

прикладі після насмішки Драко Мелфоя над рівнем доходів сім'ї Рона, він говорить, що більше не терпітиме нападок Драко: *'I'm not going to take any rubbish from Malfoy this year,' he said angrily. 'I mean it. If he makes one more crack about my family, I'm going to get hold of his head and —'*. Апосіопеза (раптове умовчання) після метонімічного звороту «*get hold of his head*» допомагає виразити гнів героя та його рішучість діяти, а зневажливе ставлення Рона до персонажа Драко Мелфоя передається завдяки негативній конотації лексеми «*rubbish*», яка вживається на позначення Драко як людини. Найулюбленішою річчю у світі для Рона є їжа, про яку він завжди говорить із захопленням: *'It's this sweetshop,' said Ron, a dreamy look coming over his face, 'where they've got everything ... Pepper Imps – they make you smoke at the mouth – and great fat Chocoballs full of strawberry mousse and clotted cream, and really excellent sugar quills which you can suck in class and just look like you're thinking what to write next —'*. Експресивність мовлення персонажа у цьому прикладі досягається завдяки мовним засобам графічного рівня (авторське виділення слова «*everything*» жирним шрифтом), стилістичного рівня, а саме гіперболи для вираження стану зачарованості героя магазином солодошів («*they've got everything*») та синтаксичного рівня – полісиндетону (повторення сполучника *and*), який відтворює позитивне враження Рона від великої кількості солодошів у магазині. У школі Рон не має ворогів окрім Драко Мелфоя, який завжди кепкує з нього, тому Рон завжди негативно ставиться до нього та радіє з його невдач, як у наступному прикладі, в якому Рон говорить про нову мітлу Гаррі та зловтішається з Мелфоя та його старої мітли: *'Hey, Harry - ' Ron gave a great whoop of laughter, 'Malfoy! Wait 'til he sees you on this! He'll be sick as a pig! This is an international standard broom, this is!'*. Порівняння «*sick as a pig*» використовується для опису дуже роздратованої та засмученої людини.

Драко Мелфой є носієм як і позитивних, так і негативних рис характеру. Він розпечений, гордовитий, амбіційний, вдає з себе «крутого хлопця», проте його поганий характер є наслідком впливу батьків, які зневажають нечистокровних чарівників. Мовлення Драко досягає найбільшої експресивності

у поєднанні з модальністю та емотивністю. Оскільки ми маємо нагоду спостерігати за поведінкою Драко лише у присутності Гаррі Поттера, до якого Мелфой ставиться зневажливо, переважна більшість його реплік виражає негативне ставлення до Гаррі та інших головних персонажів без жодної на те причини, наприклад: *'Well, look who it is,' said Malfoy in his usual lazy drawl, pulling open the compartment door. 'Potty and the Weasel.'* У цьому прикладі експресивність виражається засобами лексичного рівня, а саме за рахунок переносних негативних значень слів «*potty*» та «*weasel*», що насправді є насмішкою над прізвищами Potter та Weasley, оскільки «*potty*» в переносному значенні означає нікчемну людину, а «*weasel*» – підступну, підлу людину. Можна також припустити, що слово *potty* – це зменшувальна форма слова *pot* (від *Potter*), яка створює ефект меншості головного героя. В цьому випадку йде мова про словотвірну експресивність. У романі головний герой кілька разів втрачає свідомість при появі дементорів (моторошних чарівних істот) і Драко використовує це як привід висміяти страх Гаррі Поттера: *'You fainted, Potter? Is Longbottom telling the truth? You actually fainted?'*. Глузливе ставлення Драко передається у його мовленні, експресивність якого досягається мовними засобами графічного та фонетико-фонологічного рівнів, оскільки авторка роману виділяє слово «*fainted*» для передачі відповідної, іронічної, інтонації. Оскільки Мелфой походить із заможної родини, він зазвичай зверхньо ставиться до менш забезпечених учнів та вчителів, наприклад: *'Look at the state of his robes,' Malfoy would say in a loud whisper as Professor Lupin passed. 'He dresses like our old house-elf'*. Для опису зовнішнього вигляду професора Люпина Драко використовує порівняння «*He dresses like our old house-elf*», натякаючи на те, що одяг професора нагадує йому ельфів-домовиків, які у романі зазвичай одягаються у лахміття.

Висновки. Результати дослідження особливостей вербалізації категорії експресивності у персонажному мовленні роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і В'язень Азкабану» засвідчили, що мовленню персонажів, зокрема мовленню Рона Візлі та Драко Мелфоя, характерна висока експресивність за рахунок

емотивності та модальності їхнього мовлення. На стилістичному рівні мовними засобами створення експресивності є порівняння, гіпербола, метонімія, на синтаксичному – апосіопеза та полісиндетон. Експресивність дослідженого персонажного мовлення створюється також на лексичному рівні (через використання лексем з негативною конотацією у переносному значенні), графічному, фонетико-фонологічному та словотвірному.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности: сборник статей по языкознанию. Москва: Изд-во МГУ, 1958. 199 с.
2. Гашкова М. Г. Уровни языковой экспрессивности (на материале немецкого языка). *Вестник Московского государственного областного университета. Лингвистика*. Москва, 2010. № 3. С. 153-157. – URL: <https://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/1364>.
3. Данілко М. І. Формирование абсолютной антропоцентричности художественного текста в прямой речи персонажа. *Наукові записки КДПУ. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2012. № 105, ч. 2. С. 73-76.
4. Ковальська Н. А. Експресивність як вираження суб'єктивного чинника в тексті. *Мова*. 2019. № 31. С. 11-15.
5. Лагутин В. И. Проблемы анализа художественного диалога (к прагматической теории драмы). Кишинев: ШТИИИЦА, 1991. 95 с.
6. Маслова В. А. Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста: учеб. пособие. Москва: Выш.шк., 1997. 156 с.
7. Остринская Н. Н. Интенсивность как средство создания экспрессивности художественного текста. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. Филологические науки. Волгоград, 2007. № 5. С. 62-66. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/intensivnost-kak-sredstvo-sozdaniya-ekspressivnosti-hudozhestvennogo-teksta/viewer>.
8. Тмарчєнко Н. Д., Тюпа В. И. и др. Теория литературы: учеб. пособи для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 512 с.
9. Тошович Б. Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского-хорватского языков. Москва: Языки славянских культур, 2006. 560 с.
10. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. Москва: Высшая школа, 1990. 173 с.
11. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998. 685 с.

Kovtun T. *The peculiarities of the verbalization of the category of expressiveness in the characters' speech of the novel «Harry Potter and the Prisoner of Azkaban» by J. K. Rowling.*

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the verbalization of the category of expressiveness in the characters' speech of the novel "Harry Potter and the Prisoner of Azkaban". The concept and the peculiarities of characters' speech have been highlighted, the essence of the category of expressiveness has been outlined, the specifics of its implementation at different linguistic levels have been analyzed in combination with other linguistic categories on the basis of the characters' speech of Ron Weasley and Draco Malfoy.

Key words: category of expressiveness, linguistic category, system of characters, characters' speech, intensity, emotiveness, modality.